

OSMANLI DÖNEMİNDE BİR TUNA LİMAN KENTİ: İBRAYİL (BRAİLA)

Mihai MAXİM*

İbrayil (Romence: Brăila) Romanya'da bulunan Aşağı Tuna liman kentidir. 1538 ile yılları arasında Osmanlı İdaresi arasında bulunmuştur.

Brăila adı Brae Romen isminden –ila son ekiyle oluşmuştur. Osmanlılar da, kasabanın katılmasından sonra, bir süre, en az XVI. yüzyılda, Berayil şeklini kullanmışlardır.

Ortaçağda Eflâk Prenslığının en büyük ticaret merkezi ve liman kentiydi.

Brăila hakkında tarihi kaynaklarda ilk defa olarak Eflâk voyvodası tarafından Transilvanya (Erdel)'deki Braşov tüccarlarına verilen 20 Ocak 1368 tarihli ticaret imtiyazı belgesinde bahsedilmektedir. Bu belgeye göre Braşov tüccarları mallarını “Berayil yoluyla” (per... viam Braylam) ihraç etseler de, Eflâk voyvodasına gümrük ücretini vermezlerdi¹.

“Braila yolu” İalomița nehrinin boyunca uzanan Braşov - Brăila yolu demek. Ayrıca, Brăila çok mühim bir balık, sığır, hububat ve esnaf merkezi olduğu için, çeşitli tarihlerde hem Braşov tüccarlarına hem de Lyov (Lemberg) Polonya tüccarlarına birçok imtiyazlar verilmiştir.

15 Nisan 1520 tarihli Osmanlı belgesine göre Trabzon, Kefe, Sinop, Samsun, İstanbul ve diğer yerlerden Karadeniz gemileri Tuna yoluyla Brăila'ya

---

* Prof. Dr., Bükreş Üniversitesi, Tarih Fakültesi – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

¹ *Documenta Romaniae Historica*, Seria D, vol. I, Bucureşti, 1977, p. 86 doc. 46.

gelmektedirler. Bu gemilerin sayısı yılda 70 –80’di. Mallarını sattıktan sonra hububat alıp geriye dönmektedirler².

Osmanlı Devletinin, cihanşumul bir imparatorluk olunca, böyle mühim bir iskeleyle bilhassa İstanbul iaşesi için ihtiyacı vardı. Ayrıca, Habsburglarla mücadele edebilmek için Orta ve Aşağı Tuna’yı tam kontrolü altına alması gerekiyordu. Bu yüzden Kanunî Sultan Süleyman’ın 1538 yılı Boğdan seferi neticesinde, güçlü Tighina (Bender) kalesi dahil olmak üzere, Bucak denilen Güney-Doğu Boğdan alınmıştır. Ama Eflâk liman kenti, ticaret merkezi ve önemli stratejik noktası olan Brăila’nın 1538 ile 1540 yılları arasında tam ne zaman alındığını kesinlikle henüz bilmiyoruz. Bazı araştırmacılara göre bu liman kenti Kanunî’nin seferi münasebetiyle alınmıştır. Diğerlere göre ise 1539 yılı Nisan-Haziran ayları’ndaki büyük boyar (asilzade) Craiovescu ailesi tarafından desteklenen marele ban (koca ban, yani ülkenin ikinci makamı) Şerban’ın Eflâk voyvodası Radu Paisie’ye karşı isyanıyla Brăila Osmanlılar’a katılmıştır. O zaman Radu Voyvoda Osmanlılardan yardım istemiştir. Bu askeri yardımın karşılığında voyvoda Brăila’yı teslim etmiştir. Ama ne birinci ne ikinci varsayım herhangi bir karar verici vesika tarafından henüz desteklenememektedir.

Bu tartışma çerçevesinde yeni Osmanlı belgesini getirebiliriz: Büyük Ruznâmçe Kalemi tarafından kayıt edilen 9 Zilka’de 949 /14.II.1543 günü masrafları arasında Eflâk voyvodasına, Budin seferine geldiği için, hediye verildi diye yazılmaktadır: İn’am be voyvoda-yı Eflâk ki sefer-i Budin âmed.³

Radu Voyvoda’nın Budin seferine katılması Brăila’nın Osmanlılar tarafından işgal edilmesi ve tahkim edilmesinde rolü ne idi acaba?

Herhalde 30 Ekim 1540 tarihli bir Polonya raporuna göre (biraz önce) “Türk, Eflâkta bulunan büyük ve zengin kent olan Brăila’yı alıp kendi hakimiyeti altına getirtmiştir; ayrıca orada taştan kaleyi inşa etmeğe başlamıştır” (“...În terra deinde Transalpinensi...civitatem magnam et opulentam, Brahylow nuncupatam, idem Thurca, ademptam, dicioni sue subiugavit, ibidemque arcem muro erigendam construere occepit.”)⁴. Yani, daha önce taştan kalesi (İslavça: grad, Latince: arx, castrum) olmayan Brăila Osmanlılar tarafından 1540 yılından itibaren taştan kale ile (arcem muro) kuvvetlendirilmiştir.

² Irène Beldiceanu – Steinherr et Nicoară Beldiceanu, “Actes du Règne de Selim I Concertant Quelques Echelles Danubiennes de Valachie, de Bulgarie et de Dobroudja”, *Südost – Forschungen*, XXIII, 1964, pp. 105 – 107; Mihai Maxim, “Un Trésor d’Après Turcs des XVe – XVIe Siècles Découvert à Bertești, Département de Brăila”, *Studia et Acta Orientalia*, Bucarest X, 1980, ss.89 –102.

³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul, *D.B.R.Z.* 20.614, s. 60

⁴ N. Iorga, *Studii și Documente cu Privire la Istoria Românilor*, vol. XXIII, București, 1913, p.46.

Yine Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan evâsıt-ı Şaban 953 / 7-16.X.1546 tarihli basılmamış olan belgeye göre artık o tarihe kadar “Silistre sancağı beyi ve Berâyil kadısı ve emini”nin vasıtasıyla Eflâk voyvodası “Berâyil kalesi için emr olunan çerahorları ve lazım olan ağaçları tedârik idüb” göndermiştir; “...imdi kale-i mezbure'nin hendeki ve hisar-peçesi dahi olmak emr olunmuşdur; ol husûsda için Eflâk vilâyetinden lâzım ve mühim olanları” da Eflâk voyvodası Mircea (Ciobanul) tedarik etmeliydi⁵(bkz., ek, belge!).

Demek oluyor ki Brăila'nın istihkâm yapılması 1538 yılından sonra birçok sene sürmüştür. XVIII. yüzyılda Avusturya subaylarının yaptıkları resimlere göre bu istihkâm yeri beş taş duvarından oluşturulmuştur. Bu muazzam kale 1826 –1828 yılları Osmanlı-Rus savaşı esnasında hemen hemen tamamen yıkılmıştır. Böylece bugün bundan hiçbir şey kalmamıştır.

1541 yılında Orta Macaristan fethedilince Buda (Budin) beylerbeyiliği kurulmuştur. Netice olarak Buda'dan Karadeniz'e kadar Tuna tam kontrolü altına alınmıştır. Ayrıca, Tatar süvarisine Bahçesaray ile Buda arasında karada eski bir koridorunda sağlam bir kordon oluşturulmuştur (Romen halkı arasında Brăila yoluna Tatar yolu da derlerdi).

Brăila'nın ilhak edilmesinden sonra bu bölge Rumeli beylerbeyiliği Silistre sancağbeyiliği'nin bir kazası şeklinde teşkilâtlandırılmıştır. Bu kazanın (ve civarındaki köylerin) 1542 yılında katıldığını 1832 yılında Eflâk İdare Konseyi (Başkanlar Kurulu) tarafından resmen kabul edildi.

Aşağı yukarı 1600 yılından itibaren Silistre beylerbeyiliği (yani Silistre – Özü beylerbeyiliği) kurulduktan sonra, İbrayil kazası bu yeni beylerbeyiliği bağlı olmuştur. Bu beylerbeyiliği ikametgâhı hem Silistre hem Babadağı olmuştur.

Dinî bakımdan ise Brăila'nın Osmanlı İmparatorluğu'na katılmasından sonra Brăila veyahut Proilava ve İsmail denilen yeni metropolitlik kurulmuştur. İbrâyil metropolitinin otoritesine tüm Aşağı Tuna, Dobruca ve Ukrayna Hıristiyanları bağlanmışlardır. 1829 yılı Edirne muahedesine göre İbrâyil kazasının Eflâk Prensliğine iade edildiği vesilesiyle Brăila (Proilava) metropolitliği de kaldırılmıştır.

Genellikle, tarihî kaynaklara göre Osmanlı Brăila'sına hem iktisadî kalkınma hem de dinî özgürlük ve hoşgörü sağlanmıştır.

Örneğin, 1549 –1550 yıllarında İbrâyil'den Braşov'a ihraç edilen balık miktarı 1529 –1530 yıllarına nazaran %68 artmıştır.

⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Ali Emiri Tasnifi*, Kanunî, nr.165.

1574 yılında Boğdan Voyvodası İoan (Yuvan)'ın askerleri Brăila'yı aldıkları zaman – Leh müverrihi L. Gorecki'nin yazdığı gibi –, orada “birçok altın... ve gümüş ve para ve mücevher bulmuşlardır. Çünkü Brăila kenti o yerlerin en zenginiydi”⁶. Bu zenginliğin nedeni hakkında diğer Leh tarihçisi, Bielski, daha açıkça söylemektedir: “Çünkü bu kent, Türklerin hakimiyeti altına girdikten sonra, rahatça yaşamıştır ve bunun için orada büyük zenginlikler oluşmuştur”⁷.

1595 ile 1601 yılları arasında Brăila kalesi ve kazası meşhur Eflâk voyvodası Mihai Viteazul (Cesur Mihai) tarafından alınmıştır. 1711 yılı Prut seferi esnasında ayrıca 1809 yılında da Brăila kalesi Rus askerleri tarafından geçici olarak zaptedilmiştir. Kent ve kale alındığı her zaman burada buldukları refah ve zenginlik muzafferleri şaşırtmıştır.

Gerçekten, bu refah ve zenginlik balıkçılık, hayvancılık, tuz, hububat, odun vs. ticaretinden geliyordu.

Brăila'nın XVI. yüzyılın canlı ekonomik hayatı hem (H. 977/M. 1570 tarihli) *Kânûnnâme-i Berâyil* ve *Kânûn-u İskele-i Berâyil*'den hem de Avrupa kaynaklarından açıkça görülmektedir.

Adı geçen *Kânûnnâme*'de 20'den fazla çeşitli maldan bahsedilmektedir⁸.

Bunların en önemli mallarından biri balık (taze balık, tuzlu balık) idi. Yukarıda gösterildiği gibi tuzlu balık Güney Transilvanya'da bulunan meşhur ticari merkezi olan Braşov'a kadar ihraç edilirdi. Ama Eflâk tüccarları, Osmanlılar tarafından desteklenirdi. Onlar aynı tuzlu balık için Braşov tüccarlarına nazaran hemen hemen üç misli daha az “baç” (pazar vergisi) verirlerdi. Brăila pazarında bol bol olan “morune” (morina) ve “mersin” havyarı çok aranıyordu.

Bundan başka çok mühim madde Ghişioara, Telega ve Slănic tuzlarından gelen tuzdu. Bu bakımdan 1630 ile 1633 yılları anlaşmalarına göre Osmanlı Devleti Eflâk-Tuna iskelelerinden gelen tuzdan gümrük almazdı; bunun karşılığında, Eflâk ve Boğdan Prenslikleri arasındaki varılan anlaşmaya göre, Eflâk tuzu – Tuna yoluyla – Brăila'dan daha aşağıya inemezdi, Boğdan tuzu ise Galatz'tan daha yukarıya çıkıp satılamazdı.

Özellikle İstanbul'a giden hububat da (buğday, arpa, un vs.) ihraç edilirdi. Bu hububat, Eflâk ve Boğdan'dan başka, tüm Tuna, hatta Dobruca iskelelerinden gelirdi. Örneğin, 25 Şaban 984 – 21 Şevval 986 / 16.XI.1576-

⁶ A. Papiu-Ilarian, *Tezaurul de Monumente Istorice*, III, Bucureşti, 1864, p. 229.

⁷ Bielski, *Kronika Polska*, (trad. G. I. Năstase, *Cercetări istorice*), Iaşi, an I./1925, p.653.

⁸ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Tahlili*, cilt: 7, İstanbul 1997, ss.732–735.

21.XII.1578 müddeti içerisinde, İstanbul'a iâşesi için hem Kili, Tulcea (Tulçı), Maçın, İbrâyl, İsakçı gibi Tuna kazalarından hem de Baba(dağı), Karaharman (Vadu), Köstence gibi Dobruca kaza ve iskelelerinden 120.000 ton'dan fazla (yani her yılda aşağı yukarı 60.000 ton) buğday satın alınmıştır⁹.

Brăila hububat pazarı o kadar mühimdi ki en geç 1802 yılında bölgenin ve Eflâk'tan gelen hububatın fiyatı Brăila pazarında(Boğdan'dan ise gelen hububatın fiyatı da Galați liman kenti pazarında) tesbit edilirdi. Genellikle İstanbul iâşesi için ihraç edilen hububatın fiyatlarına gelince Osmanlılar yerli günlük fiyatlarını ("narh-ı ruzî üzere") alırdı.

Brăila'nın ticarî önemini Brăila kilesi denilen kendi kilesinin kullanılması da göstermektedir. Böylece Brăila buğday kilesi, arpa kilesi, Mısır kilesi, büyük ve küçük kilesi vardı. Örneğin, 1783 yılında 1 hububat Brăila küçük kilesi 11 İstanbul kilesine veya 240 okka'ya (307,92 kg.) eşitti. 1840 yılında, artık Brăila'nın Eflâk'a iade edilmesinden sonra, tek Brăila kilesi, yani eski büyük Brăila kilesi tespit edilmiştir: bunun büyüklüğü 400 okka'ya (513,2 kilo) eşitti.

Hububattan başka pastırma da diğer mühim ticarî maddeydi. Brăila'nın civarlarında bulunan ve Kasapların Adası denilen Prundu Adasında sığır, koyun ve keçi pastırması yapılırdı. Orada da pastırma ile birlikte İstanbul'a büyük miktarda ihraç edilen "çerviş" denilen özel içyağı hazırlanırdı.

İbrâylde büyük hububat depolarından başka önemli odun (kereste) depoları da vardı. Bu bakımdan da Brăila ile komşu olan Galați (bu isminden Türkçe "Kalas" tahtaları gelmektedir) ile rekabet vardı¹⁰.

1570 yılına ait *Kânûnnâme-i Berâil* ve *Kânûn-ı İskele-i Berâil*'de rakı (arâkı), hidromel ('ab-ı 'asel), Malvasia (Mevesi), Eflâk, Trabzon şarapları gibi çeşitli içkilerden, elma, armut (emrud) gibi meyva'dan, "kara sığır gönü, su sığırı gönü, kösele, meşin, sahtiyân keçe" vs. derilerden, esirlerden ve diğer mallardan bahsedilmektedir.

Her halde, XVI. yy. sonunda Brăila'nın iskelesinin gelirleri tüm Tulçı (Tulcea), İsakçı (İsaccea) ve Maçın (Măcin) iskelelerinin ortak (toplam) gelirlerine hemen hemen eşitti¹¹(bk. Ekteki belge 2 ve 3).

⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul, *Kepeci* -2282/2, 15 sayfalık defter; M. Maxim, "Teritorü Româneşti Sub Administrație Otomana în Secolul al XVI-lea, II", (XVI. yy.'da Osmanlı İdaresi altında bulunan Romen toprakları, II), *Revista ve Istorie*, c. 36, no. 9/1983, 1.882.

¹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Kepeci* - 67/7 Divan-ı Humâyun, sf. 106.

¹¹ (bk. Ekteki belge 2 ve 3). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Kepeci* tasnifi, no: 1772, *Ruznâmeçe Defteri*, sf. 130 ve no: 1774, *Ruznâmeçe Defteri*, sf. 134.

Brăila, Aşağı Tuna'nın en önemli liman kenti olduğu için onun kadısı da Osmanlı- Eflâk ilişkilerinde, Eflâk'taki Hıristiyan-Muslim davalarının yargılanmasında – en yüksek adlî makam olarak – mühim rolü oynuyordu.

Askerî bakımdan, Brăila kenti – hem stratejik durumuyla, hem de kuvvetli kalesiyle – önemli bir merkezdi.

XVII. yüzyılda, H.1079 – 1080 / M. 1669 – 1670 malî yılına ait Osmanlı bütçesine göre, o yılda – yani barış zamanında – İbrâyl kalesinde *mevâcib* (maaş) alan 148 asker (topçu, atlı, azap, gemici) vardı.

XVIII. yüzyılda Osmanlı – Avusturya ve bilhassa Osmanlı – Rusya savaşları zamanında Brăila'nın askerî önemi gayet artmıştır.

1768 -1774 yılları savaşı esnasında İbrâyl kalesinde 6.000 Osmanlı askeri vardı. 1809 yılında Ruslar kaleyi aldıkları zaman burada artık 4.100 piyade ve 1.100 süvari (atlı) bulunuyordu. Aynı yılda bu kalede 260 adet top, 1828 yılında ise 278 adet top mevcuttu.

Ayrıca Brăila'da büyük mühimmat (barut, silah gibi vs.) ve zahire depoları vardı. XVII. kesinlikle en geç XVIII. yüzyılda ama belki daha önce de Brăila'da oldukça büyük tersane bulunuyordu.

Brăila'nın nüfusunda gelince, elimizde Osmanlı Brăila kasabası ve kazası hakkında şimdiye kadar ilk defa bilinen ve daha neşredilmemiş 23 sayfalık Osmanlı defteri İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunmaktadır (*Kepeci, 3800, Cizye Muhasebesi Kalemî, C: Defter-i cizye- ve ispence ve resm-i hime ve giyâh vilâyet-i Berâyil an evvel-i Ağustos el -vâkî fi 23 Şaban sene 994 (1 Ağustos 1586 – M.M.) ilâ evvel-i Ağustos el-vâkî fi 5 Ramazan sene 995 (1 Ağustos 1587 – M.M.)*¹²).

Bu deftere göre 1 Ağustos 1586 / 1 Ağustos 1587 yılında, Brăila kasabasında 745 (gayrimüslim) hane vardı. Bölgenin şartlarına göre bir haneyi 4'le çarparsak, adı geçen yılda Brăila kasabasında takriben 3.000 gayrimüslim yaşarlardı. Bazı araştırmacıların gösterikleri gibi, gerçek nüfusun %20'si gelir vergisinden kaçırmış, %10'u ise muaf olabilirdi. Yine diğer araştırmacıların yazdıklarına göre, nüfusun diğer %20'si – 30'u gayet fakir olduğu için cizye vermezdi.

Öyle ise bu iki rakam (kaçakların ve muafların) bir birimi doğrulamaktadır. Neticede, Brăila'nın 1587 yılı gayrimüslim nüfusunun 3.000 kişiyi geçmediğini tahmin edebiliriz.

¹² Mihai Maxim, "Brăila'ya ait Osmanlı defteri (1587)", *X. Türk Tarih Kongresi* Ankara 1993, (basılmaktadır).

Bu rakam başka Güney – Doğu Avrupa kentlerinin nüfuslarıyla kıyaslıyacak olursak, demek oluyor ki Brăila'nın (esasen Hıristiyan) nüfusu oldukça azdı. Örneğin 1570 yılında Niğbolunda tahminen 10.000 kişi, Sofyada 7.800, Silistrede 6.600, Serres (Siröz)'de 6.000, Plovdiv (Filibe)'de 4.800 kişi vardı¹³.

Dolayısıyla, 1570 yılı *Kânûnnâmesinde* Brăila'ya şehir değil, “kasaba” denilmektedir.

“Berâyil varoşu” denilen Brăila kasabasının ahalisinin 23 mahallede yaşarken (ispence listesine göre 24 mahalle vardı) çoğu Romenler (Eflâk, Ulâk) idi, ama onların yanında Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Macarlar, Çingeneler (Kıbtîyân)'da yaşarlardı. Bu ahali kuyumculuk, mumculuk, ekmekçilik, gemicilik, ticaret vs. gibi çeşitli mesteklerle uğraşıyordu. Aynı zamanda orta çağda hattâ zamanımıza çok yakın vakitte her yerde olduğu gibi ziraat da yapılıyordu.

Müslim nüfusuna gelince 1587 yılı defterinde hiçbir malûmat verilmemektedir. Bu nüfus esasen askeri ve idari hizmetlerde bulunmalıydı. Herhalde 1006 Hicri (1598 M.) yılına ait yani Osmanlıya katılmasından 60 sene sonra bir *Mufassal Deftere* göre o zaman Müslim nüfusu pek azdı¹⁴.

Binaenaleyh, 1587' de (gayrimüslim ve müslim olarak) toplam nüfusu 3.000 – 3.500 kişiyi geçmediğini tahmin edebiliriz. Aynı rakama adı geçen *Mufassal Deftere* göre 1598 yılında da rastlanmaktadır.

Osmanlılar Brăila'ya kendi uygarlığını getirmişlerdir. Örneğin, 16 Rebiülevvel 980 / 27 Temmuz 1572 tarihli bir belgeye göre, o zaman Kasaba-i Berâyil'de Ferhad Paşa Hamamı mevcuttu¹⁵.

Brăila kasabasında başka XVI. yy. ikinci yarısında “Berâyil (İbrâyil) Kazası” veya “Vilâyet-i Berâyil” (451 haneli) 5 köyü daha kapsamaktaydı. Bu köyler oldukça zengin ve kalabalık olmaları lâzımdı, çünkü orta köylerin büyüklüğü 20 ile 50 hane olurken, Brăila kazasında ise en küçük köyde 30 hane, diğerlerinde 43, 59, 149 hattâ 170 hane bulunuyordu.

¹³ Bkz. Machiel Kiel, “Central Greece in the Suleymanic Age. Preliminary Notes on Population Growth, Economic Expantion and Its İnflueance on the Spread of Greek Christian Culture”, *Soliman le Magnifique et Son Temps, Actes du Colloque de Paris*, publiés par Gilles Veinstein, Paris, 1992, p. 419.

¹⁴ Tapu ve Kadastro Arşivi, Ankara, nr: 83; Anca Ghiată, “Brăila și ținutul înconjurător într-un registru de recensământ inedit de la sfârșitul secolului al XVI-lea”, *Caietul Seminarului Special de Științe Auxiliare*, Universitatea București, Facultatea de Istorie, IV, București, 1993, pp. 126-143.

¹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defteri*, 19. Cilt, hüküm 479, s. 234.

Bu köylerin Eflâk'tan 1542 yılında alındığını Eflâk Prensiğinin İdare Konsëyi (Hükümeti) tarafından resmen kabul edilmiştir. Gerçekten ise kesinlikle bilmiyoruz: (Berâyil, İbrâil) Kazası 1542 ile 1547 yılları arasında teşkilâtlandırılmıştır. Yani bu kaza ("vilâyet"), kale'den başka, varoş ("nefs-i kasaba", sivil nüfus), ticarî iskele, ayrıca kentin civarındaki köyleri de kapsamaktaydı.

Kazaya ait köylerin sayısı zamanla değişmiştir. Eflâk voyvodası Alexandru İpsilanti (1774 –1782)'nin sekreteri olan Sulzer'e göre, o zaman Brăila kazası 55 köy ve mezraya (Rom. "Silişti" – eski köy, köy yeri) kapsamaktaydı. Aynı rakam 1768 –1774 Osmanlı – Rus Savaşı esnasında verilmektedir. Ama rakam 1789 yılında Avusturya subaylarının yaptıkları haritaya göre o zaman Brăila kazasına yalnız 35 köy aitti. Demek oluyor ki XVI. yüzyıla nazaran, XVIII. yüzyılın sonuna kadar Osmanlıya 5 –7 misli köy katılmıştır.

Osmanlı Devletinde alınan vergiler ve istenen Eflâk ve Boğdan'da voyvodalar tarafından alınan vergilerle ve istenen hizmetlerle (angaryalarla) kıyaslandığında çok daha az görülmektedir. Bu-yüzden vergi ödeyen köylüler zaman, zaman Romen Prenslüklerinden "Türk Ülkesine" yani Osmanlı kazalarına (Brăila kazası dahil) göç ederlerdi. Genellikle, "Türk Ülkesinde" köylünün statüsü – hem iktisadî, hem hukuki bakımdan – daha hafifti.

XVIII. yy. ikinci yarısından itibaren Batı, İngiltere başta olmak üzere, endüstri devrimine geçtikten sonra, ham maddeye talep gün geçtikçe artmıştır. Bu yeni konjöntür çerçevesinde bu maddeyi piyasalara getirebilen tüm Karadeniz ve Tuna kentlerinin (Brăila'nın dahi olmak üzere) önemi çok artıp, XIX. yüzyılda gayet gelişmiştir.

Böylece orta çağ Kili ve Akkerman liman kentlerinin yerini yeni çağ Brăila ve – onunla rekabet eden – Galatz şehirleri almıştır¹⁶.

¹⁶ Buradaki dipnotlarında yalnız *kaynaklar*, bilhassa yeni kaynaklar zikredilmiştir. Son araştırmalar için bk. Mihai Maxim, "İbrâil (Brăila)" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde basılmaktadır.

Ekler

Belge no. 1.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul, Ali Emiri Tasnifi, Kanunî, no. 165, tarihi: Evâsıt-ı Şaban 953 / 7-16.X .1546: Berâyil Kalesi'nin istihkâm yapılması için Eflâk'tan gönderilmiş ve gönderilecek olan "lâzım ve mühim olanları" 'na dâir Eflâk Voyvodası Mirçe (Mircea Ciobanul)' a sevk edilen fermânıdır.

Hu

*Tuğra*¹

Kıdvet-ı ümerâ-i el-millet el-Mesihîye ümdet-i küberâ-i et-tayife el-İseviye Eflâk voyvodası Mirçe voyvoda(ya)² tevkî-i refî'-i humâyün vâsıl olıcâk ma'lûm olâ ki:

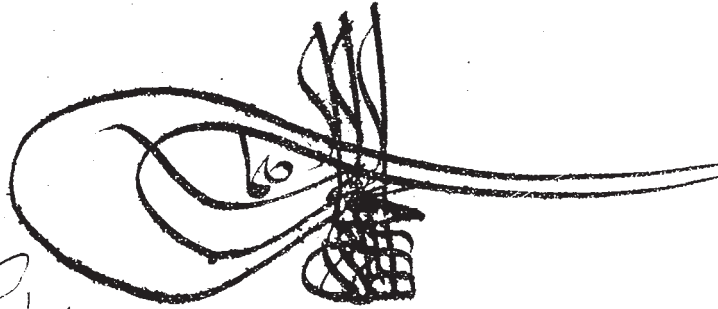
(2) hâliyâ silistre sancağibeği ve Berâyil Kâdısı ve emini Yüce Âsitâneme mektûb gönderüb Berâyil Kal'esi için Eflâk vilâyetinden³ (3) emronulan çerahôrları ve lâzım olân ağaçları tedârik idüb gönderdüğü gereği gibi i'lâm eyledüğüñ bildirmişsin (4) m'akûl tedârik eylemişsin her ne ki dimişler ise m'alûm-u şerifim oldı. İmdi kal'e-i mezbûre'nin hendek ve hisâr peçesi (5) dâhî olmâk emr olunmuşdur. Ol hususu için Eflâk vilâyetinden lâzım ve mühim olanları her ne ise müşarileyhim sancakbeyi (6) ve kadı taleb itdükleri üzere gice ve gündüz dimeyüb üzerine olub Yüce Âsitâneme olân (7) doğruluğuñ muktezasınca ta'cilen tedârik idüb irsâl eyliyesin şıra erişmeden cem'i'i mesâlihi temâm olub (8) maslahat avk olunmâlu olmya. Şöyle bilesin, 'alâmet-i şerife i'timâd kılâsın. Tahrîren fi Evâsıt-ı Ş'abân (8) el-Muazzam sene sülüüs ve hamsîn ve tis'emâyê⁴.Be-makâm-ı Kostantiniye el-mahrûse

¹ Kanunî Sultan Süleyman'ın tuğrasıdır : « sultan Süleyman bin Selim Han muzaffer da'ima » (M. Sertoğlu, *Osmanlı Tuğraları*)

² Eflâk voyvodası Mircea Ciobanul (1545 –1552, 1553–1554, 1558 –1559).

³ XVI. Yüzyılda «vilâyet» terimi hem « il », hem de « Ülke », (örneğin, França vilâyeti, Leh vilâyeti, Venedik vilâyeti) demektir.

⁴ Evâsıt-ı Şabân 953 / 7 – 16.X.1546.

قوه را بر علیه خود که از انچه در ان وقت بود و در ان وقت بود و در ان وقت بود
 عايناً مسلمين است و انچه در ان وقت بود و در ان وقت بود و در ان وقت بود
 از او انچه در ان وقت بود و در ان وقت بود و در ان وقت بود
 معقول تر از انچه در ان وقت بود و در ان وقت بود و در ان وقت بود
 و انچه در ان وقت بود و در ان وقت بود و در ان وقت بود
 و انچه در ان وقت بود و در ان وقت بود و در ان وقت بود
 و انچه در ان وقت بود و در ان وقت بود و در ان وقت بود
 و انچه در ان وقت بود و در ان وقت بود و در ان وقت بود
 و انچه در ان وقت بود و در ان وقت بود و در ان وقت بود

انچه در ان وقت بود و در ان وقت بود و در ان وقت بود

انچه در ان وقت بود و در ان وقت بود و در ان وقت بود

Belge no. 2

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul, *Kepeci Tasnifi*, no. 1772 (*Ruznâmçe Defteri*), s. 130, 11 Muharrem 998 / 20.XI.1589 tarihli kayıttır: 997/1589 senesi Ağustos kısı için Berâyil (Brăila) iskelesi mukâta'asından 207.935 akçe, Tulçi (Tulcea), İsakçı (İsaccea) ve Mâçin (Măcin) iskelelerin mukâta'alarından ise 61.867 akçe tutarında (guruş olarak) gelir alınmıştır.

Fî 11¹ Muharrem sene 998²

.....

.....

An tahvil-i

Mezkürin an kıst-ı mukâta'a-i iskele-i Berâyil ve mukâta'a-i Tulçi³ ve İsakçı³ ma'derhâshâ⁴ berâyı Ağustos sene 997⁵ // ber mûcib-i defter-i irsâliye-i Mevlânâ Mahmud kadı-ı Bâyl el-müfettiş 'an yed-i Mahmud 'an ulûfeciyân-ı emin (bölü)k 56 fi yevm el-havâle // ve Mustafa Çâvûş.

269.802 (akçe)

guruş

sitâde şud

3459 'aded⁶

An tahvil-i

Mustafa Çâvûş el-nâzır 'an kıst-ı mukâta'ât-ı mezkürin 269.802 (akçe)

'an kıst-

'an kıst-ı

mukâta'-i iskele-i Berâyil

mukâta'-i iskele-i Tulçi

207.935 (akçe)

ve İsakçı ve Mâçin

61.867 (akçe)

¹ Tarihler, meblağlar siyakât (Divan) rakamlarıyla yazılmıştır.

² Yani 20.XI.1589.

³ Aşağı Tunadaki komşu liman kentleri. Aynı belgeye göre bu mukâta'alara « Brăila »'nın karşısında bulunan « Măcin » (Maçin) mukâta'ası da ilâve edilmelidir.

⁴ İsakçı hasları olacaktır (Bk. Belge no.3 : « hâshâ-i tâbi'-i İsakçı »).

⁵ Yani Ağustos 1589.

⁶ Demek bunlar 78 akçe hesabıyla «tâm» («kâmil, riyâl») guruşlardır.

[Faint, illegible text on the left page, possibly bleed-through from the reverse side]

[Faint, illegible text on the right page, possibly bleed-through from the reverse side]

Belge no.3

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul, *Kepeci Tasnifi*, no. 1774 .
(*Ruznâmçe Defteri*), s. 134, 29 Rebiülevvel 1001 / 3.İ.1593 tarili kayıttır: 1000 /
1592 senesi Ağustos kısıtı için Berâyil iskelesi mukâta'asından (995 / 1587
senesi Nevruz kısından geri kalan) 200.000 -akçe, Tulçı, İsâkçı ve Mâçin
iskeleleri mukâta'alarından ise (İsâkçı hasları geliriyle birlikte) 222.184 akçe
tutarında (altun ve guruş olarak) gelin alınmıştır.

-Fî 29 Râ sene 1001¹

.....
.....

'An tahvil-i

Mezkürîn 'an kıst-ı mukâta'ât-ı iskele-i

Berâyil ve Tulçı² ma' hâshâ³ ber mucib-i defter-i

irsâliye-i // Mevlânâ Musliheddin, kâdı-i

Bâbâ(dâğı), berâyı Ağustos sene elf⁴ 'an

yed-i Mehmed Çavuş 'an çavuşân-ı Dergâh-ı

'Ali el-havâle⁵

422.184 (akçe)

hasene

guruş

2000 sikke⁶

2738 (dirhe)⁷

'An tahvil-i

'An tahvil-i

¹ 29 Rebiülevvel 1001 / 3.İ.1593.

² «Ve Mâçin» olması lâzım (bkz. aşağıdaki teferruatlı tahvil).

³ Yani « hâshâ-i tâbi'-i İsâkçı» (bkz. aşağıdaki teferruatlı tahvil).

⁴ 1592 yılı Ağustos.

⁵ El-havâle = parayı getiren.

⁶ 1 altun = 118 akçe hesabıyla

⁷ Demek «hurda guruş» (standard ağırlığından daha küçük ağırlığı olanlar).

Mustafa Çavuş, nâzır-ı mültezim
'an kıst-ı // mukâta'a-i iskele-i
Berâyil ve tevâbi'ha // 'an evvel
Nevrûz el-vâki'ft 15 Za 995⁸//
'an yed-i Mustafa el-mezbûr
200.000 (akçe)

Halil Çavuş b(in) 'Âli
emin-i mültezim-i
iskele-i // Tulçı ve İsakçı
ve Mâçin ma' hâshâ-i //
tâbi'-i İsakçı el-vâki'
ft 3 Za sene 1000⁹//
'an yed-i Yûsûf Çavuş
222.184 (akçe)¹⁰

⁸ 15 Za (Zilka'de) 995 / 17.X.1587. Burada bir yanlışlık olacaktır (Nevrûz 21 Martta olması lâzımdı). Belgeyi gören Prof. Halil Sahillioğlu aynı fikirdedir (02.12.1998).

⁹ 3 Za (Zilka'de) 1000 / 11.VIII.1592.

¹⁰ Bir yıllık gelirin toplam olarak ne kadar olduğunu henüz bilmiyoruz. N. Todorov'a göre, 1583 yılında Tulçı, Maçin ve İsakçı ükelerinin mukataaları Osmanlı Devletine toplam olarak 3.000.000 akçe tutarında gelir sağlamıştır. (N. Todorov, *Balkanskiat Grad XV-XIX vek*, Sofia, 1972, ss. 84-85).

